

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI

Pedagogická fakulta
Katedra českého jazyka a literatury

**Analýza učebnic českého jazyka
na 2.stupni základní školy
se zaměřením na vybrané komponenty**

Bakalářská práce

Olomouc 2019

Vypracovala: Eva Friesnerová
III. ročník – kombinované studium/Český jazyk-anglický jazyk

Vedoucí práce: Mgr. Milan Polák, Ph.D.

Čestné prohlášení:

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracovala samostatně a použila jen uvedených pramenů a literatury.

V Olomouci dne

OBSAH:

Úvod práce.....	6
1. TEORETICKÁ ČÁST.....	9
1.1 Pojem učebnice z diachronního hlediska	
1.1.1 Historický vývoj učebnic.....	9
1.1.2 Vymezení pojmu učebnice.....	10
1.1.3 Základní funkce učebnice.....	10
1.1.4 Strukturní komponenty učebnice.....	11
1.1.5 Měření didaktické vybavenosti učebnice.....	14
1.2 Realizace výzkumu učebnic.....	14
1.2.1 Varianty vědeckého výzkumu učebnic.....	14
1.2.2 Výzkum učebnic v Československu, resp. v České republice.....	15
1.2.3 Nové učebnice a jejich hodnocení.....	16
1.3 Úvod do problematiky analýzy učebnic.....	17
1.3.1 Vzdělávací programy pro základní školy.....	17
1.3.2 Současný Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání.....	18
1.3.3 Charakteristika Rámcového vzdělávacího programu pro základní vzdělávání.....	18
1.3.4 Výzkum PISA (Programme for International Assessment).....	19
2. PRAKTICKÁ ČÁST.....	20
2.1 Stručné profily vybraných nakladatelství.....	20
2.1.1 Nakladatelství Fraus.....	20
2.1.2 Státní Pedagogické nakladatelství.....	21
2.2 Analýza učebnic.....	22

2.2.1	Český jazyk pro 9. ročník základní školy a odpovídající ročník víceletého gymnázia.....	22
2.2.1.1	Vnitropředmětové vztahy.....	23
2.2.1.2	Mezioborové vztahy.....	25
2.2.1.3	Vybavení učebnice jako didaktického prostředku.....	28
2.2.1.4	Aparát prezentace učiva.....	28
2.2.1.5	Aparát řídicí učení.....	28
2.2.1.6	Aparát orientační.....	29
2.2.2	Učebnice Český jazyk pro 9.ročník.....	29
2.2.2.1	Vnitropředmětové vztahy.....	30
2.2.2.2	Mezioborové vztahy.....	31
2.2.2.3	Vybavení učebnice jako didaktického prostředku.....	34
2.2.2.4	Aparát prezentace učiva.....	34
2.2.2.5	Aparát řídicí učení.....	35
2.2.2.6	Aparát orientační.....	35
	Závěr.....	37
	Seznam použité literatury.....	39

ÚVOD

„Knihy musí předkládat všechno srozumitelně a přístupně, tak aby žákům podávaly světlo, s jehož pomocí mohou sami porozumět všemu i bez učitele... Smysl toho je, že nesmíme žáka obtěžovat věcmi, které jsou vzdáleny jeho věku, chápavosti a současného stavu, aby se nemusel potýkat s prázdnými stíny...“

Jan Amos Komenský

Knihy člověka provázejí celým jeho životem. Dětem jsou nenásilnou zábavnou formou předkládány již v předškolním věku. Za pomoci předčítaného textu, resp. bohaté obrazové přílohy obsahující ilustrace a fotografie se rodiče snaží dítě zaujmout, přispívat k rozvoji jeho fantazie. Malí „čtenáři“ přirozeně absorbují spoustu nových informací, které jim pomáhají poznávat okolní svět. Z knih se mohou učit správnému chování či řešení problémů. Rodiče se snaží své potomky motivovat, povzbuzovat k samostatnému myšlení, ke schopnosti uchopovat svět po svém.

Po nástupu do první třídy dochází k prvotnímu setkání dětí s knihou coby učebnicí. Celý vstupní školní rok se s učebními texty seznamují, budují si k nim specificky osobnostní vztah. Obraz první učebnice – například slabikáře – zůstává zapsán v lidské paměti natrvalo. Na základě řečeného lze konstatovat, že formování pozitivní emocionální vazby k základním didaktickým pomůckám je jeden z důležitých aspektů úspěšného pedagogického procesu.

Kvalitní učebnice by proto měla splňovat řadu základních parametrů. Textová i obrazová část musí odpovídat schopnostem, dovednostem a vědomostem dané věkové skupiny uživatelů. Učební texty mají jednak přinášet přiměřený objem nových informací vnímaných pasivní cestou, jednak musí uživatele motivovat k jejich aktivnímu osvojování cestou plnění dílčích úkolů. Je nanejvýše vhodné, aby doprovodný ilustrační a fotografický materiál co nejvíce korespondoval s textovým obsahem. V obou případech hraje důležitou roli přehlednost a srozumitelnost obou složek.

Učební text v sobě zahrnuje potenciál konstruktivního pomocníka nejen pro uživatele z žakovských, ale také z pedagogických řad. Učebnice funguje jako nárazníkové pásmo, v němž by se měl střetávat, ba přímo splývat pedagogické i žakovské zacílení na zvládnutí konkrétní problematiky. Učební text plní roli určitého společného kánonu, od něhož se může jedna i druhá strana odrazit. Pokud se autorům podaří vytvořit z učebnice atraktivní, dynamickou, multifunkční učební pomůcku, lze zároveň konstatovat, že byly vytvořeny optimální podmínky pro zvládnutí pedagogických cílů stanovených příslušnou legislativou.

Dnešní knižní trhu nabízí uživatelům pedagogicky zaměřené literatury nepřehledné množství dostupných didaktických materiálů. Otázkou je, jak vybrat ten nejužitečnější, nejpotřebnější, prostě nepostradatelný. Zkušení pedagogové raději volí praxí osvědčené publikace. Za jejich konzervativní přístup k výběru potřebné literatury může do jisté míry i jejich bezradnost či neschopnost orientace v předkládané nabídce.

Vzhledem k tomu, že autorka bakalářské práce již několik let působí na stupni základního školství, byla při výkonu své profese konfrontována s širokým rejstříkem učebnic. Bakalářskou práci proto zaměřila na obsahovou i metodickou analýzu struktury učebnic českého jazyka pro druhý stupeň základní školy. Základní škola, v níž autorka bakalářské práce působí, používá k výuce českého jazyka učebnice z produkce dvou nakladatelství – Nakladatelství Fraus, s. r. o. a SPN – Pedagogické nakladatelství, a. s.

Předložená bakalářská práce je rozdělena na dvě části – teoretickou a praktickou.

V teoreticky orientovaných kapitolách bude usilováno o:

- ozřejmění a precizaci definice základního pojmu učebnice,
- sledování jejich historických podob a modifikací,
- posouzení její funkčnosti,
- zhodnocení role didaktických dispozic,
- popis podílu společenských proměn po roce 1989, resp. vlivu celostátního výzkumu učebnic na území České republiky.

V prakticky zaměřené části, která je považována za jádro prováděného výzkumu, budou analyzovány a porovnány dvě vybrané učebnice českého jazyka pro 9. třídu základní školy. U obou učebních textů bude sledováno či vypracováno:

- jaký nabízejí specifický „příběh“ postupného poznávání a osvojování gramatických a slohových pravidel vymezených pro žáky uvedených ročníků,
- jakou specifickou cestu zvolili autoři učebních textů pro sdělení stanovených vědomostí, jež jsou zevrubně definovány Rámcovým vzdělávacím programem pro základní vzdělávání Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy,
- porovnání obsahu jednotlivých kapitol, jež zpracovávají identickou či podobnou problematiku,
- srovnání metodických postupů při výstavbě dílčích fragmentů učebnicové struktury,
- analytické porovnání naplňování didaktických záměrů, s nimiž autoři textů počítali a jež považovali za podstatné a potřebné,
- akceptování důležitosti vizuálních vjemů uživatele učebnice, pro něž je v příslušném věkovém stádiu důležitá názornost a ilustrativnost při zprostředkování jednoduchých i komplikovaných poznatků,
- pozornost bude zaměřena zejména na integraci složek vzdělávacího oboru český jazyk a literatura a mezioborové vztahy, protože mají význam pro myšlení v souvislostech.

Autorka práce si uvědomuje, že učebnice coby plnohodnotně fungující mechanismus nesmí postrádat žádný z výše uvedených faktorů, neboť pak je ohroženo její plnohodnotné fungování v učebním procesu.

1. TEORETICKÁ ČÁST

Cílem teoretické části jsou především definovat pojem učebnice, vymezit její základní funkce.

1.1 POJEM UČEBNICE Z DIACHRONNÍHO HLEDISKA

1.1.1 Historický vývoj učebnic

Učebnice jsou neodmyslitelnou součástí vyučovacího procesu. Jejich využití se ve vyučovacím procesu datuje již několik století, či dokonce tisíciletí před vynálezem knihtisku. Můžeme tak soudit na základě archeologických nálezů, ke kterým řadíme objevené učebnicové texty národů starověké Asýrie, Babylonu, Egypta a Číny, jejichž státní útvary a společenská zřízení dosahovaly vysoké úrovně již v době před počátkem našeho či těsně po začátku našeho letopočtu. Učební texty byly vyryty klínovým písmem do hliněných destiček či psány na pergamenové svitky. Týkaly se většinou instrukcí pro náboženské rituály, ale zachycovaly i výsledky astronomických měření. Poskytují nám faktograficky bohaté poučení o vznikajících vědeckých oborech – aritmetice, geometrii či medicíně (Průcha, 2002, s. 269-306).

V antickém Řecku a Římě byly zřejmě učebnice používány běžně v tehdejších školách. Dokladem nám může být rozsáhlá učebnice Marka Fabia Quintiliana nazvaná *Institutionis oratoriae libri XII* (v českém překladu *Základy rétoriky*, 1985). Význam zmiňovaného odborného textu podtrhuje i fakt, že jeho obsah je i pro dnešního čtenáře objevný a inspirativní. Učebnice obsahuje mimo jiné i svědectví, že již v dobách antického Říma existovali specializovaní nakladatelé knih, včetně učebnic (Průcha, 2002, s. 270).

Důležitým historickým mezníkem pro existenci a využitelnost učebnic je Gutenbergův vynález knihtisku v 15. století, který přispěl k jejich extenzivnímu šíření mezi jejich uživateli. K zakladatelům teorie a tvorby moderních školních učebnic řadíme Jana Amose Komenského (1592-1670). Ve svém díle *Velká Didaktika* (1657) vyslovil požadavky pro vlastnosti učebního textu, které můžeme považovat za aktuální i dnes. Mezi Komenského další celosvětově významná a uznávaná díla patří *Dveře jazyků otevřené* (*Janua linguarum reserata*, 1631) a *Svět v obrazech* (*Orbis sensualium pictus*, 1658). Dílo *Svět v obrazech* bývá označováno za průkopnický didaktický prostředek díky kombinaci verbálních a obrázkových komponentů učebního textu. Tento princip neopouštějí ani autoři soudobých učebnic.

1.1.2 Vymezení pojmu učebnice

V rámci následující kapitoly budeme analyzovat bazální pojem „učebnice“. Budeme se přitom opírat o závěry předních badatelů uveřejněné v příslušné odborné pedagogické literatuře.

Německý badatel Wahla konstatuje: „Učebnice /.../ vychází z obsahové normy učebních osnov a vymezuje a konkretizuje obsah a rozsah učiva daného vyučovacího předmětu v daném postupném ročníku“ (Wahla, 1983, s. 12).

V publikaci Meyers Kleines Lexikon-Pedagogik je uváděna následující definice: „Učebnice: Prostředek vyučování a učení v knižní formě, ve kterém jsou určitá odborná témata a okruhy daného předmětu metodicky uspořádány tak, že umožňuje učení...“ (Meyers Kleines Lexikon-Pedagogik, 1988, s. 259).

Český badatel Jan Průcha učebnici vymezuje následujícím způsobem: „Učebnice – druh knižní publikace uzpůsobené k didaktické komunikaci svým obsahem a strukturou. Má řadu typů, z nichž nejrozšířenější je školní učebnice. Ta funguje:

- jako prvek kurikula, tzn. že prezentuje výsek plánovaného obsahu vzdělání,
- jako didaktický prostředek, je tedy informačním zdrojem pro učitele a žáky.

Analýza učebnic se zaměřuje na strukturu didaktického textu, jeho rozsah, obtížnost, didaktickou vybavenost aj.“ (Průcha, Walterová, Mareš, 2001, s. 258).

1.1.3 Základní funkce učebnice

Funkce je jedna z nejdůležitějších vlastností učebnice. Jan Průcha (1998, s. 19) ji ozřejmuje následujícím způsobem: „Funkcí učebnice se rozumí role, předpokládaný účel, který má tento didaktický prostředek plnit v reálném edukačním procesu.“ Podle něj se na funkce učebnic nahlíží ve vztahu k subjektům, již učebnice využívají. Z hlediska uživatele tak můžeme funkce diferencovat následujícím způsobem: Učebnice jsou pramenem, z nichž se žáci učí, tj. osvojují si nejen určité poznatky, ale i jiné složky vzdělání (dovednosti, hodnoty, normy, postoje aj.). Učebnice jsou pramenem, s jehož využitím učitelé plánují obsah učiva, ale i přímou prezentaci tohoto obsahu v procesu výuky, při hodnocení vzdělávacích výsledků žáků aj.

Při detailnějším pohledu na námi sledovaný problém můžeme v odborné literatuře zaregistrovat další kategorizaci funkcí. I nadále se budeme opírat o odborné stanovisko výše citovaného Jana Průchy, který definuje tři základní funkce učebnice:

1. **Prezentace učiva:** učebnice je především souborem informací, které musí prezentovat (předkládat, nabízet) uživatelům, a to různými formami (verbální, obrazovou, kombinovanou).
2. **Řízení učení a vyučování:** učebnice je současně didaktickým prostředkem, který řídí jednak žákovu učení (např. Pomocí otázek, úkolů), jednak učitelovo vyučování (např. Tím, že udává proporce učiva vhodné pro určitou časovou jednotku výuky).
3. **Funkce organizační:** učebnice uživatele informuje o způsobech svého využívání (např. pomocí pokynů, rejstříku či obsahu (Průcha, 1985a, 1987a).

Dosud nejpodrobnější klasifikaci funkcí učebnice vypracoval ruský odborník

Dmitrij Dmitrijevič Zujev v knize Školnyj učebnik (1983, slovenský překlad 1988).

Taxonomie funkcí je následující:

1. **Informační funkce:** Spočívá v tom, že učebnice vymezuje obsah vzdělávání v určitém předmětu či oboru vzdělávání, a to i pokud jde o rozsah a dávkování informací určených k osvojování pro žáky.
2. **Transformační funkce:** Je dána tím, že učebnice poskytuje přepracování (didaktickou transformaci) odborných informací z určitého vědního oboru, z určité technické či jiné oblasti tak, aby tyto transformované informace byly přístupné i žákům.
3. **Systematizační funkce:** Učebnice rozčleňuje učivo podle určitého systému do jednotlivých ročníků či stupňů školy a vymezuje tak posloupnost jednotlivých částí učiva.
4. **Zpevňovací a kontrolní funkce:** Učebnice umožňuje žákům pod vedením učitele osvojovat si určité poznatky a dovednosti, procvičovat je (upevňovat) a eventuálně i kontrolovat (např. Pomocí úkolů) jejich osvojení.
5. **Sebevzdělávací funkce:** Učebnice stimuluje žáky k samostatné práci s učebnicí a vytváří u nich učební motivaci a potřeby uznání.
6. **Integrační funkce:** Učebnice poskytuje základ pro chápání a integrování těch informací, které žáci získávají z různých jiných pramenů.
7. **Koordinační funkce:** Učebnice ujišťuje koordinaci při využívání dalších didaktických prostředků, které na ni navazují.
8. **Rozvojově výchovná funkce:** Učebnice přispívá k vytváření různých rysů „harmonicky rozvinuté osobnosti“ žáka (např. K formování estetického vkusu).

Podle našeho názoru je tato klasifikace funkcí učebnic stále platná, srozumitelná a obsahuje všechny složky, které bychom měli v kvalitně připravené učebnici měli nalézt.

1.1.1 Strukturní komponenty učebnice

Pojem didaktické prostředky je v odborné literatuře definován poměrně identicky. Jde o tu sféru námi sledované skutečnosti, která „vede k splnění výchovně-vzdělávacích cílů“ (J. Maňák, 2003, str. 49).

Didaktické prostředky bychom mohli dále dělit na nemateriální (například vyučovací metody) a materiální (učební vyučovací pomůcky). Nově vytvářené učebnice, jež jsou následně zaváděny do vyučovacího procesu, jsou odbornou veřejností většinou posuzovány po obsahové stránce. Hodnotitele zajímá především ta skutečnost, zda je obsah učebního textu v souladu s kurikulárními projekty (osnovami), resp. zda odpovídá aktuálním myšlenkovým trendům. Neměli bychom však zapomínat i na sledování námi opakovaně zdůrazňovaného faktoru, zda učebnice odpovídá moderním didaktickým metodám. Tuto didaktickou vybavenost lze podle Jana Průchy přesně zjišťovat a měřit (Průcha, 1998a). Pokusíme se to dokázat v praktické části naší bakalářské práce.

Na tomto místě se vraťme k pozorování strukturní analýzy učebnic, v jejímž rámci Jan Průcha rozlišuje celkem 36 komponentů, z nichž každý plní svou didaktickou funkci. Na jeho diferenciaci je také založeno hodnocení učebnic z hlediska jejich didaktické vybavenosti, jež provádí odpovědní pracovníci Ministerstva školství ČR.

V následující části se budeme podrobněji zabývat jednotlivými strukturními komponenty.

I. Aparát prezentace učiva (celkem 14 komponentů)

A/ Verbální komponenty (9):

- výkladový text prostý,
- výkladový text zpřehledněný (tabulky, schémata),
- shrnutí učiva ročníku,
- shrnutí učiva k tématům,
- shrnutí učiva k předchozím ročníkům,
- doplňující texty (dokumenty, citace),
- poznámky, vysvětlivky,
- podtexty k vyobrazením,
- slovníčky pojmů, cizích slov.

B/ Obrazové komponenty (5):

- umělecké ilustrace,
- naukové ilustrace (kresby, náčrtky),
- fotografie,
- mapy, plánky, grafy, diagramy,

- obrazová prezentace barevná (tj. Použití nejméně jedné barvy odlišné od textu).

II. Aparát řídicí učení (celkem 18 komponentů)

A/ Verbální komponenty (14):

- předmluva (úvod),
- návod k práci s učebnicím,
- stimulace celková (podněty k zamyšlení, otázky před ročníkovým učivem),
- stimulace detailní (dtto před nebo v průběhu lekcí, témat),
- otázky a úkoly za lekcí,
- otázky a úkoly za témata,
- otázky a úkoly k celému ročníku,
- otázky a úkoly k předchozímu ročníku,
- instrukce k úkolům komplexní povahy (návod),
- náměty pro mimoškolní činnost,
- explicitní vyjádření cílů učení,
- sebehodnocení výkonu žáků,
- výsledky úkolů a cvičení,
- odkazy na jiné zdroje informací.

B/ Obrazové komponenty (4):

- grafické symboly vyznačující části textu (poučky, pravidla, úkoly),
- užití zvláštní barvy pro určité části textu,
- užití zvláštního písma (např. tučná sazba),
- využití předsádky (schémata, tabulky).

III. Aparát orientační (4 komponenty)

A/ Verbální komponenty (4):

- obsah učebnice,
- členění učebnice,
- marginálie,
- rejstřík (věcný, jmenný, smíšený).

Strukturální analýza učebnice je velmi důležitá. „Jednak se jejím prostřednictvím rozvíjí a

obohacuje samotná teorie učebnice a současně se poskytuje základ pro empirické zkoumání učebnic a pak má závažný smysl aplikační, tj přináší poznatky, jež jsou využitelné pro vědecky založenou tvorbu a hodnocení učebnic“ (Průcha, 1998, s.23)

1.1.2 Měření didaktické vybavenosti učebnice

Strukturní komponenty jsou nositeli určitých funkcí. Míra vybavenosti učebnice je založena právě na vyhodnocování strukturních komponentů, a to verbálních a obrazových. K vyhodnocení slouží kvantitativní koeficienty. Předností této procedury je její univerzální použití. Může být aplikována na hodnocení učebnice kteréhokoliv ročníku či předmětu.

I. Dílčí koeficienty:

- koeficient využití aparátu prezentace učiva (E I),
- koeficient využití aparátu řídicího učení (E II),
- koeficient využití aparátu orientačního (E III),
- koeficient využití verbálních komponentů (E V),
- koeficient využití obrazových komponentů (E o).

II. Celkový koeficient didaktické vybavenosti učebnice (E)

Všechny výše uvedené koeficienty mohou nabývat hodnot v mezích 0-100%. Čím je hodnota učebnice blíže k horní mezi, tím je její didaktická vybavenost vyšší.

1.2 REALIZACE VÝZKUMU UČEBNIC

„V současné české pedagogické vědě nepatří výzkum učebnic (a didaktických textů vůbec) k hlavním prioritám. U nás dnes nevyvíjí činnost žádné pracoviště či tým se soustavným zaměřením na analýzy a evaluace školních učebnic. V zahraničí je situace odlišná – výzkum učebnic se rozvinul ve všech vyspělých zemích a má svou mohutnou institucionální, informační a publikační základnu“ (Průcha, 1998, s. 31).

V České republice nepatří výzkum učebnic mezi hlavní badatelské priority. Neexistuje zde ani žádné výzkumné pracoviště, které by se výzkumu soustavně věnovalo. Teorie výzkumu učebnic se však stává vědním oborem, který má základnu v řadě evropských i mimoevropských zemích. Českým pedagogům tak nezbyvá, než čerpat poznatky právě z těchto zdrojů.

1.2.1 Varianty vědeckého výzkumu učebnic

Metody zkoumání učebnic se mohou lišit. D.D.Zujev (1983, 1986) konstatuje, že ve světě je evidováno přes 300 výzkumných metod.

Podle Jana Průchy (1998) mezi nimi můžeme zaregistrovat mj. následující metody:

- kvantitativní – při analýzách učebnic využívají různé statistické procedury, jež porovnávají výzkum a četnost měřitelných jednotek v učebnici,
- obsahové analýzy – zaměřené na zjišťování a vyhodnocování kvalitativních jednotek učebnic (především obsahu),
- dotazovací – s jejich pomocí jsou shromažďovány a vyhodnocovány výpovědi o různých vlastnostech učebnic a jejich fungování ve vzdělávacím procesu. Tyto informace jsou nejvíce získávány z dotazníků předložených expertům anebo uživatelům učebnic (žákům, učitelům),
- observační – jde o nepříliš často aplikované metody založené na pozorování využití materiálů v reálné školní edukaci,
- testovací – spočívají v aplikaci testů pro specifické soubory žáků. Sleduje se zde, jaké výsledky vyvolá určitá učebnice v kognitivních výsledcích učení. Testem se tedy ověří, jaké znalosti žáci po prostudování učebnice získali,
- experimentální – zjišťují, jaké efekty vyvolávají řízené změny provedené v určitých učebnicích ve srovnání s těmi, u kterých k žádným změnám nedošlo,
- komparativní - slouží k porovnání dvou nebo více učebnic z určitého hlediska (např. rozsah nebo sekvence témat učiva). Porovnávat lze učebnice stejných ročníků téhož předmětu, učebnice různých předmětů téhož ročníku, učebnice různých stupňů či druhů škol.

1.2.2 Výzkum učebnic v Československu, resp. v České republice

Základy zkoumání učebnic u nás můžeme datovat již do 20. a 30. let 20. století. V tomto období se jím celkem intenzivně zabývala česká pedagogika a psychologie. K nejagilnějším badatelům se řadil Václav Příhoda, jenž prováděl a inicioval analýzy, které měly za účel vymezit optimální lexikální fond pro didaktické texty (slabikáře, elementární čítanky a učebnice aj.). V jeho práci Měření slovní zásoby u dětí autor porovnával parametry slovní zásoby pěti českých slabikářů, aby zjistil, který z nich je „nejpřiměřenější knihou pro děti“. Definoval přitom výzkumný záměr, který je dodnes východiskem empirického zkoumání učebnicových textů (Průcha, s. 36).

K dalšímu dynamickému rozvoji výzkumu učebnic dochází až v letech 80. minulého století. Byl motivován a ovlivněn identickými výzkumnými procesy v Německé demokratické republice, Polsku a Sovětském svazu. Při Státním pedagogickém nakladatelství v Praze bylo zřízeno Středisko pro teorii tvorby učebnic, které pořádalo konference, celostátní semináře či vydávalo monografie a sborníky aktuálních výzkumů. Výsledky seminářů byly publikovány v Seminári o teorii a výzkumu školní učebnice, Sborník 6 a 7, 1987,1988. Závěry výzkumu učebnic, které spojovaly teorii učebnic s empirickými analýzami, byly prezentovány v knižně vydaných monografiích. Za

důležitý faktor lze považovat i skutečnost, že se o tyto výzkumné práce začalo zajímat tehdejší ministerstvo školství i Státní pedagogické nakladatelství. „Výzkumné poznatky začaly být využívány pro účely schvalování a hodnocení rukopisů učebnic“ (Průcha, 1998, s.38).

Situaci po roce 1990 lze charakterizovat jako období extenzivního vydávání nových učebnic, které na knižní trh a do školních lavic přímo chrlí nejen státní, ale i soukromé nakladatelské domy. Proměna společenských a politických podmínek po listopadu 1989 odstartovala radikální obměnu obsahu učebnic téměř ve všech předmětech. Prostor k uplatnění dostávají i různé alternativně orientované učebnice či didaktické pomůcky. Benevolence schvalovacích procedur na Ministerstvu školství, mládeže a tělovýchovy dosahuje vysoké míry liberalizace. Pedagogika se výzkumem nově připravených učebnic nezabývá, tudíž vyhodnocování jejich obsahové i metodické kvality není založeno na exaktních metodách a poznatcích. Základní školy dostávají prostor ke svobodné volbě učebnic, které budou během vyučovacího procesu využívat.

1.2.3 Nové učebnice a jejich hodnocení

Jak již bylo konstatováno výše, po roce 1989 dochází k rozšíření trhu s učebnicemi, k vzniku nových nakladatelství specializujících se často výhradně na produkci pedagogické literatury. Tato situace vede k ostrému konkurenčnímu prostředí, nové učební publikace se stávají významným obchodním artiklem.

Pro učitele tak často vyvstává nový a pro mnohé z nich téměř neřešitelný problém. Původní užití jednotné řady učebnic je nahrazeno možností demokratické volby, jež obvykle vede k bazální otázce, jakým způsobem vybrat tu správnou učebnici, jak se v široké nabídce zorientovat. Nástrojem určité kvality a záruky samozřejmě slouží udělení schvalovací doložky Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy. Schvalovací proces je založen na vyhotovení dvou doporučujících lektorských posudků (Polák, 2002, s.70).

V roce 1998 vyšla v Učitelských novinách anketa, kde učitelé dostali prostor vyjádřit se právě k námi diskutované problematice (1998, r. 101, č. 32, s. 13). Po sumarizaci deklarovaných názorů lze učinit následující závěry. Učitelé požadují:

- regulovat počet vydávaných učebnic,
- ministerské doložky by měly být udělovány pouze uceleným řadám učebnic,
- učitel by měl mít možnost nahlédnout do učebnic ve vzorkové prodejně,
- kvalita učebnice by se měla projevit ve zvýšené životnosti učebnice,
- součástí učebnice by měla být metodická doložka pro učitele,
- učebnice musí odpovídat svým obsahem standardu a zejména příslušným vzdělávacím programům (Polák, 2002, s.71).

Některé požadavky jsou již v mnoha okresech realizovány. V průběhu ankety zveřejnilo

Ministerstvo školství, mládeže a sportu dokument, který s platností od 1. ledna 1999 upravil podmínky udělování doložek. Vyplyvaly z toho následující skutečnosti:

- doložky budou udělovány pouze uceleným řadám na dobu šesti let,
- dva odborné posudky nebudou lektorské, ale recenzní – na jejich kvalitu budou kladeny zvýšené nároky,
- doložku bude možno odebrat na základě připomínek z praxe,
- pro udělení doložky učebnicím českého jazyka je kromě dvou posudků nutné ještě souhlasné stanovisko Jazykovědného sdružení ČR.

Můžeme tedy konstatovat, že výše uvedený dokument akceptoval v řadě ohledů názory učitelů uvedené v anketě (Polák, 2002, s. 71).

1.3 ÚVOD DO PROBLEMATIKY ANALÝZY UČEBNIC

1.3.1 Vzdělávací programy pro základní školy

Společenská a politická realita po roce 1989 nezměnila jen poměry na trhu s učebnicemi, ale umožnila žákům i určitou alternativní volbu při absolvování základního vzdělání. Na Ministerstvu školství, mládeže a sportu se akreditují nové typy soukromých škol, učitelé již nejsou omezováni při výběru učebních metod a forem práce. Začíná se diskutovat o vzdělávacích programech pro základní školy. Ve školním roce 1993-1994 již některé školy na I. stupni vyučovaly podle programu Obecná škola. Tento program má v době svého vzniku v našem vzdělávání výsadní postavení – byl totiž jedinou alternativou ke stávajícím osnovám. V témže roce byl schválen Ministerstvem školství, mládeže a tělovýchovy. Brzy se však objevují názory, že chybí další konkurenční vzdělávací programy. Mnohé programy si základní školy vytvářejí podle místních podmínek samy. Prezентují je v Učitelstských novinách, ve kterých se na jaře 1996 objevuje informace o novém vzdělávacím programu Základní škola, který byl vypracován na zakázku MŠMT ČR.

Následně většina základních škol pracovala podle vzdělávacího programu nazvaného Základní škola. Jeho cílem bylo absolvovat v průběhu povinné školní docházky moderní všeobecné vzdělání. Odpovídal na otázku, s čím by měli být žáci seznámeni z hlavních oblastí vědy a kultury, resp. jakými dovednostmi by měli být vybaveni, aby mohli dále pokračovat ve svém vzdělávání. Stranou nesměly zůstat ani komunikační schopnosti žáků, které jim v budoucnu umožní kvalitnější uplatnění na pracovním trhu i v soukromém životě (www.nuv.cz)

Cílovou metou vzdělávacího programu Základní škola bylo formování postupně vyzrávajícího mladého člověka, který je schopen samostatně myslet, svobodně a autonomně se rozhodovat, projevovat se jako demokratický občan a jednat v souladu s obecně uznávanými životními a mravními hodnotami. Program se také snažil o činnostní pojetí vyučování, díky němuž se žáci

mohli aktivně podílet na vyučování, přispívat k jeho náplni i průběhu, řešit úkoly i nastalé situace (www.nuv.cz).

Posledním v řadě vzdělávacích programů pro základní školy byl zaveden projekt Národní škola (1997, Průcha, 2002, s. 33).

1.3.2 Současný Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání (RVPZV)

Kurikulární dokumenty jsou tvořeny na dvou úrovních – státní a školní. Stát, jenž je zastoupený Ministerstvem školství, mládeže a tělovýchovy připravuje a následně vydává Rámcové vzdělávací programy pro základní vzdělávání (dále RVPZV). Ty stanovují závazný rámec vzdělávání a vymezují obsah pro danou etapu vzdělávání. Školy si poté sestavují své Školní vzdělávací plány (dále ŠVP), které vycházejí z příslušného RVPZV a upřesňují vzdělání na dané škole.

Hledejme odpověď na otázku, že čeho RVPZV vychází, co definuje a podporuje:

- vychází z nové strategie vzdělávání, která zdůrazňuje klíčové kompetence, jejich provázanost se vzdělávacím obsahem a uplatnění získaných vědomostí a dovedností v praktickém životě,
- vychází z koncepce celoživotního učení,
- definuje očekávanou úroveň vzdělání stanovenou pro všechny absolventy jednotlivých etap vzdělávání,
- podporuje pedagogickou autonomii škol a profesní odpovědnost učitelů za výsledky vzdělávání.

1.3.3 Charakteristika Rámcového vzdělávacího programu pro základní vzdělávání

Ve školním roce 2007-2008 byla na základních školách v České republice realizována první etapa reformy vzdělávání. Při jejím uskutečňování musely být respektovány stěžejní principy nových kurikulárních dokumentů. Proto považujeme za potřebné soustředit se na tomto místě na stručnou charakteristiku Rámcového vzdělávacího programu pro základní vzdělávání (dále RVPZV).

Definicí RVPZV se zabýval Milan Polák ve své studii Komunikační výchova a integrace poznatků jako prostředky podpory čtenářské gramotnosti se zaměřením na edukační materiály vzdělávacího oboru Český jazyk a literatura pro základní školu. Dospěl v ní k těmto poznatkům:

- již v úvodu program vymezuje výstupní požadavky (k jakým výsledkům má vzdělání dospět, obecné kompetence, jež mají nadpředmětový charakter),
- učitelům jsou dávány k dispozici různé formy integrování obsahu vyučování,
- k prioritám projektu patří dovednosti komunikace a kooperace žáků,
- důraz je kladen na výchovu samostatného myšlení žáků,
- obecné kompetence žáků jsou zaměřeny na učení, řešení problémů, komunikaci, pracovní činnosti

a spolupráci,

- výše zmíněné cíle jsou vytyčeny a dále realizovány v jednotlivých vzdělávacích oblastech,
- ústřední myšlenkou programu se stává integrace jednotlivých předmětů,
- ve všech vzdělávacích cílech najdeme prvky komunikační výchovy (žák by měl získat základy tvořivého myšlení, logicky uvažovat, řešit problémy).

Milan Polák považuje výše uvedené aspekty za důležité také v procesu tvorby učebnic českého jazyka pro základní školu.

1.3.4. Výzkum PISA (Programme for International Student Assessment)

Projekt PISA (Programme for International Student Assessment, v českém překladu se od roku 2010 v tříletých cyklech zaměřuje na zjišťování úrovně čtenářské, matematické a přírodovědné funkční gramotnosti patnáctiletých žáků (www.csi.cz). Odborníky je považováno za největší a nejdůležitější mezinárodní šetření v oblasti měření výsledků vzdělávání, které v současné době ve světě probíhá. Výzkum je jednou z aktivit Organizace pro hospodářskou spolupráci a rozvoj (OECD).

Odborníci se během sledovaného období podrobněji zaměřili na různá témata. V roce 2018 se do centra jejich pozornosti dostala čtenářská gramotnost. Její teoretický základ a metodika zjišťování z roku 2009 byly rozvinuty novým koncepčním rámcem, na jehož základě byly vytvořeny nové úlohy. Využívají počítačových programů coby inovativního média, jehož prostřednictvím jsou žákům zadávány testy. V nich jsou obsaženy současné způsoby využití textů. Svou pozornost také upínají na nové možnosti, jež poskytují nejmodernější elektronická média. Celé šetření zahrnuje testování gramotností, žakovský dotazník, dotazník ICT, školní/ředitelský dotazník. Výsledky výzkumu, jehož se zúčastnilo 82 zemí, byly následně předány do jednoho odborného centra, kde byly zpracovány mezinárodním týmem. V České republice se sběr dat uskutečnil na 333 školách.

2. PRAKTICKÁ ČÁST

K analýze jsme si vybrali dvě učebnice pro 9. ročník základních škol. První- Český jazyk učebnice pro základní školy a víceletá gymnázia, autorů Zdeňky Krausové, Martiny Paškové, Jany Vaňkové, Pavla Růžičky, Heleny Chýlové a Martina Proška vydalo nakladatelství Fraus, druhou Český jazyk pro základní školy, opět od kolektivu autorů- doc. PhDr. Eva Hošnová, Csc., doc. PhDr. Ivana Bozděchová, Csc., prof. PhDr. Petr Mareš, Csc., PhDr. Ivana Svobodová. vyprodukovalo Státní pedagogické nakladatelství. Výběr učebnic pro 9. ročník, resp. nakladatelských domů pro následující analýzu nebyl náhodný, a to z několika z několika důvodů:

- učení texty jsou určeny pro přibližně stejnou věkovou skupinu, na niž jsou zaměřeny výzkumy PISA (Programme for International Student Assessment), o němž jsme pojednali výše,
- nakladatelství Fraus patřilo k prvním, které se přihlásilo k myšlenkám RVPZŠ a jehož učebnice se objevily ještě před zaváděním školních vzdělávacích programů, jak konstatuje Milan Polák,
- podle informací od učitelů českého jazyka jsou obě tyto učebnice v olomouckém regionu na 2. stupni základních škol nejčastěji využívány.

2.1. Stručné profily vybraných nakladatelských domů

2.1.1. Nakladatelství Fraus, s.r.o.

Nakladatelství Fraus, s.r.o. bylo založeno v roce 1991 Ing. Jiřím Frausem. Společnost sídlí v Plzni, ale zastoupení má i v dalších městech - v Praze, Brně, Českých Budějovicích, Hradci Králové či Ústí nad Labem. V současné době patří v České republice k největším nakladatelstvím zaměřeným na vydávání vzdělávací literatury. Stěžejní část knižního sortimentu tvoří ucelené řady tištěných i interaktivních učebnic či vzdělávací materiály.

Nakladatelství Fraus, s.r.o. stojí také za projekty, které pomohly zavést moderní didaktické postupy a technologie do škol u nás (např. Projekt vzdělávání 21, Flexibook 1:1.) Co se vývoje učebnic týče, filozofií nakladatelství je, že učebnice nemá být ani „bible“, ani encyklopedie, jejíž náplní by bylo pouhé předčítání a učení se zpaměti. Pod pojem moderní učebnice zahrnuje vzdělávací materiál, a to nejen v tištěné formě na papíře, ale také v podobě digitální. Tyto učební pomůcky mají vést k seznámení se základními verifikovanými informacemi a podporovat moderní didaktické postupy. Didaktická složka má být právě tím prvkem, jenž odliší učebnici od materiálů, které vytvoří jediný učitel či nabídne internetový vyhledávač.

Učebnice z produkce nakladatelství procházejí schvalovacím řízením na Ministerstvu školství, mládeže a sportu. Všechny nabízené materiály, včetně pracovních sešitů, získaly schvalovací doložku.

Mezi inovativní způsoby, které inspirativně doplňují učebnici či vzdělávací materiály, patří příprava a provozování vzdělávacího portálu Fred. Učitelé mají na tomto sdíleném zdroji možnost získat přístup k vybraným evaluovaným materiálům, videím, obrázkům, ilustracím, animacím a interaktivním cvičením. Od roku 2017 také nabízí projekt Škola s nadhledem, který přináší zábavné online procvičování školní látky.

Nakladatelství Fraus s.r.o. získalo již řadu odborných ocenění. Za zmínku jistě stojí ocenění na Frankfurtském knižním veletrhu konaném každý rok v Německu. V průběhu veletrhu probíhá soutěž o nejlepší evropskou učebnici (BELMA), v jejímž rámci byla již několikrát oceněna učebnice právě z tohoto nakladatelství. V roce 2015 to například byla zlatá medaile za učebnici Hudební výchovy pro 6. a 7. ročník ZŠ a odpovídají ročník víceletých gymnázií.

2.1.2. SPN- Pedagogické nakladatelství, a.s.

SPN-pedagogické nakladatelství, a.s., které má své kořeny sahající až do roku 1775, prošlo roku 1994 transformací na akciovou společnost. Patří mezi nejvýznamnější nakladatelské a vydavatelské instituce v České republice. Ve svém edičním plánu nabízí nejen učebnice pro základní a střední školy, ale i naučné publikace vhodné pro širokou veřejnost.

Historie nakladatelského domu je spojena se sídlem v Ostrovní ulici č. p. 30 v Praze-Novém Městě, kde i nyní sídlí. Tradicí navazuje na počiny Marie Terezie, která na podporu zavedení povinné školní docházky založila právě na tomto místě první nakladatelství školních knih, resp. zde zřídila i první knižní velkosklad. Tato historická událost je zdokumentována letopočtem 1775 i v logu nakladatelství. Za více jak čtvrtisíciletí byla na tomto místě vydána řada knižních skvostů (připomeňme alespoň první český slabikář). Právě na tomto místě byly vydávány významné pedagogické časopisy, z nichž některé existují dodnes (např. Učitelské noviny).

V současné době toto nakladatelství spolupracuje s nakladatelskými partnery jako např. Nakladatelství Fortuna, Kartografie Praha, Nakladatelství české geografické společnosti, s Centrem učebnic či s již výše zmiňovanými Učitelstvími novinami.

Pro základní školy SPN – pedagogické nakladatelství, a. s., vydalo učebnice pro všechny základní předměty všech ročníků. Jedná se o učebnice zpracované českými autory, mnohé z nich jsou doplněny o ilustrace významných českých malířů. Profilové řady tvoří: český jazyk a čítanky s literární výchovou, angličtina, matematika, hudební výchova, učebnice přírodovědných a

humanitních oborů (pro 1. stupeň prvouka, vlastivěda, přírodověda, pro 2. stupeň dějepis, přírodopis, zeměpis, fyzika, chemie a občanská výchova).

Učebnice nabízené tímto nakladatelstvím jsou ve většině nabízeny v ucelených řadách. Obsahem i grafickým zpracováním odpovídají RVP. Některé z nich jsou opatřeny schvalovací doložkou Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy. K učebnicím jsou uživatelům nabízeny pracovní sešity, jež navazují na jejich obsah. K dispozici jsou však i pracovní sešity s širším obsahem k procvičení učiva. K vhodnému použití učebnice, nabídky alternativních postupů či pro usnadnění práce pedagoga připravují autoři i metodické příručky. Některé jsou doplněny o správná řešení úloh z učebnic i pracovních sešitů.

2.2. Analýza vybrané učebnice

2.2.1. Český jazyk pro 9. ročník základní školy a odpovídající ročník víceletého gymnázia

Základní bibliografické údaje:

Název učebnice: Český jazyk pro 9. ročník základní školy a odpovídající ročník víceletého gymnázia

Autorský kolektiv: Mgr. Z. Krausová, Mgr. M. Pašková, PhDr. J. Vaňková, PaedDr. P. Růžička, PaedDr. H. Chýlová, Ph.D., PhDr. Martin Prošek, Ph.D.

Odborní poradci: PhDr. Jaroslava Ježková, doc. PhDr. Eva Minářová, Csc., PhDr. Jana Vaňková, Mgr. Lucie Chlumská, Mgr. Anna Čermáková, Ph.D.

Nakladatel, místo vydání, rok vydání, pořadí vydání, počet stran, ISBN: Nakladatelství Fraus, Plzeň, 2015, 1., 152, 978-80-7489-045-1

Jak již bylo zmíněno výše v teoretické části, učebnice odpovídá požadavkům Rámcového vzdělávacího programu pro základní vzdělávání (schválená verze k 1. 9. 2015).

Žákům by měla pomoci především rozvíjet komunikativní kompetence, kompetence k učení, ale i kompetence k řešení úkolů. K dalším klíčovým kompetencím patří kompetence sociální, personální, občanské a pracovní.

Učebnice je rozdělena na část gramatickou (str. 5. – 112) a slohovou (Komunikace a sloh, str. 113-149).

Učební text je uveden přehledným obsahem, který je umístěn na straně 3. Autoři v něm uvádějí velkým hůlkovým písmem názvy jednotlivých kapitol, písmem poté názvy podkapitol. Toto rozdělení je dále zachováno i v učebnici, a to vždy v podobě loga tematického celku umístěného na liště horního okraje, který slouží pro rychlejší orientaci v učebnici.

Učebnicí uživatele provázejí návodné otázky a úkoly, obrazové komponenty a symboly (piktogramy), plnicí rozličné funkce:

- úkol pro chytré hlavy,
- poslech,
- práce s folií,
- skupinová práce,
- odkaz do interaktivní učebnice,
- test v interaktivní učebnici.

Žáci jsou zde stručně seznámeni i se zkratkami, mohou se tedy lépe orientovat a případně požadovanou informaci rychle vyhledat či ověřit. Následně uvádíme zkratky užívané v učebnici:

- IJP - Internetová jazyková příručka,
- PČP - Pravidla českého pravopisu,
- SCS - Slovník cizích slov,
- SMČ - Stručná mluvnice česká,
- SSČ - Slovník spisovné češtiny pro školu a veřejnost.

K rychlé orientaci mají uživatelé učebnice k dispozici také rejstřík, který je umístěn na straně 150.

2.2.1.1. Vnitropředmětové vztahy

V souladu s prací PhDr. Radany Metelkové (2013) jsme při svém výzkumu sledovali propojení složek vzdělávací oblasti český jazyk a literatura v těchto tématech:

- jazyková výchova (dále jen JV)
- komunikační a slohová výchova (dále jen KSV)
- literární výchova (LV)

Jak uvádí Metelková ve své práci *Čeština v didaktickém zrcátku*, integrace jednotlivých složek předmětu Český jazyk a literatura znamená, že pedagog se v průběhu jedné vyučovací jednotky snaží propojit tři složky předmětu, tj. gramaticko-pravopisnou, slohově-komunikační a literární (dělení podle RVP ZV, tj. jazyková výchova, komunikační a slohová výchova a literární výchova).

Takto vedená výuka žáky lépe zaujme a vyučování mateřštiny se může těšit větší oblibě. Přínos je nejen motivační, ale i praktický. Vzájemné prolínání složek předmětu je označováno také termínem vnitropředmětové vztahy (či princip komplexnosti), uvádí Metelková.

Výsledky analýzy:

Tabulka č. 1 Četnost uplatnění vnitropředmětových vztahů v úkolech

JV-KSV	10
JV-LV	8
JV-KSV-LV	1
LV-KSV	4

Jak vyplývá z výše uvedené tabulky, nejvíce ve sledovaném učebním textu dochází k integraci jazykové výchovy a komunikační slohové výchovy. Uvádíme některé typy příkladů dokumentující integraci těchto dvou složek:

V textu z knihy Eragon Christophera Paoliniho mají žáci rozlišit, o jaký typ slohové textu se jedná – popis, životopis či vypravování. Následně si mají po přečtení zopakovat, které styly již znají, resp. zopakovat si slohové postupy či slohové útvary.

Dalším příkladem je cvičení umístěné na stranách 15 a 16 v článku nazvaném Nově objevený žralok je hybrid. Důkaz evoluce v přímém přenosu. Žáci kromě jazykové komunikace mají opět využít i své znalosti ze slohu. Ty jsou opakovány pomocí otázek typu: Posuďte daný text ze stylistického hlediska. Přiřaďte mu odpovídající funkční styl, slohový postup a slohový útvar.

Jako poslední příklad uvádíme text z kapitoly Souhrnná cvičení zařazený na straně 29. Článek nazvaný Něco pro milovníky architektury opět obsahuje mimo jiné úkoly do slohové a komunikační výchovy. Jako příklad uvádíme otázku: Ke kterému funkčnímu stylu má daný text nejbližší?

Další typy slohových cvičení, které byly námi identifikovány. Popis obrázku uvedený na straně 54 byl uvozený následujícím úkolem: Popište podle obrázků, jak zacházet s postiženým a jak mu poskytnout pomoc. Dalším příkladem byla tvorba slohového útvaru – dialogu uvedený na straně 87 a doplněný dvěma úkoly: A) Vytvořte dle obrázků krátký dialog s několika oslovenými a neúplnými větami, B) Vytvořte stručný popis se vsuvkami.

Druhým nejfrekventovanějším propojením je spojení jazykové a literární výchovy. V prvním námi sledovaném úkolu umístěném na straně 7 jsou žáci vybídnuti k zařazení textu k literárnímu druhu. Dále mají doplnit název řádku literárního druhu, pojmenovat zvukovou shodu na konci řádku.

Odlišným typem úkolu, který se objevil na straně 12, bylo správné přiřazení křestních jmen k příjmení našich významných spisovatelů, které neposedný šotek zlomyslně zpřeházal. Úkol byl komplikován zařazením křestních jmen, které do uváděné řady vůbec nepatří.

V jednom případě je úkol zaměřen na interpretaci poetického textu (báseň Láska, uvedena na straně 101) či na analytickou práci s básnickým textem (viz strana 111). Žáci mají pročíst text a zjistit, o jaký jde typ rýmové výstavby v prvních dvou slokách básně, resp. tvůrčím způsobem vymyslet příklad personifikace.

Literární a komunikační slohová výchova jsou integrovány pouze ve čtyřech případech. K pozorování byl vybrán úkol, v jehož rámci řešitelé v kontextu uvedeného článku vyhledávají na postavě hraběte Olafa příklady přímé a nepřímé charakteristiky. Další úkol spočívá v přípravě stručné charakteristiky oblíbeného autora. Ostatní spolužáci poté musí uhodnout, o kterého autora se jedná (uvedeno na straně 126).

K vzájemnému propojení tří námi sledovaných komponentů – tedy jazykové, komunikační a literární výchovy téměř nedochází. V kontextu celé učebnice lze za ni označit práci s textem na straně 9 z již výše zmíněného textu Eragon Christophera Paoliniho. Práce s gramatickými jevy nabývá podoby těchto úkolů: doplňte chybějící interpunkci, vyhledejte vloženou větu, u určených sloves určete vid. Komunikační slohová výchova je uplatněna v případě dotazu, o jaký slohový útvar se jedná. Literární výchova je zastoupena prací s obsahovou stránkou textu. Žáci jsou dotazováni, co vyplývá z uvedeného textu vyplývá.

2.2.1.2. Mezioborové vztahy

V následující tabulce uvádíme statistické poznatky z oblasti uplatněných mezioborových vztahů. Jejich začleněním do výuky češtiny získáváme možnost žáky upozornit na souvislosti s dalšími skutečnostmi, událostmi či jevy, tj. vazbami na jiné vyučovací předměty.

Pedagogický slovník charakterizuje mezioborové vztahy jako „vzájemné souvislosti mezi jednotlivými předměty, chápání příčin a vztahů, přesahujících předmětový rámec, prostředek mezipředmětové integrace.“ (Průcha a kol. 2003, s. 124)

Tabulka č. 2 Četnost uplatnění integrace vzdělávacích oborů

Vzdělávací obor	Úkoly/námětů/přímé propojení-informace
Zeměpis	8
Dějepis	14
Přírodopis	9
Výchova k občanství, ke zdraví	19
Cizí jazyk	6
Člověk a svět práce	10
Fyzika	3
Chemie	1
Informační a komunikační technologie	6
Matematika	1
Výtvarná výchova	1
Tělesná výchova	1

Jak je patrné z tabulky č. 2, učebnice obsahuje velké množství námětů a úkolů vedoucích k integraci vzdělávacích oborů v Rámcovém vzdělávacím programu pro základní vzdělávání. V učebnici jsou zachycena i v současnosti hojně diskutovaná témata jako anorexie, drogy, alkohol, týrání dětí či volbu povolání, což je pro žáky devátých tříd obzvláště závažný moment. Žákům je tato integrace nabízena různými formami:

- v podobě úkolů za lištou,
- „hledáním souvislostí“ – jedná se o speciální úkoly, kdy žáci sami vyhledají, s kterým předmětem daný článek souvisí.

Tyto úkoly zahrnují vždy určitá témata a možnosti práce s nimi. Takových úkolů bylo v učebnici identifikováno celkem deset:

- cizí jazyky (str. 40),

- alkohol, drogy (str. 54),
- etiketa, zásady společenského chování (str. 67),
- environmentální strategie (str. 83),
- řecká mytologie (str. 90),
- zajímavá místa ČR i z celého světa (str. 98),
- třídění (obaly a jejich materiály, str. 104),
- kroniky, autoři (str. 131),
- volný čas (str.139),
- volba povolání (str.147).

Z těchto poznatků lze vyvodit, že zde převažují náměty z předmětů Výchova k občanství a Výchova ke zdraví, jež jsou určeny žákům právě devátých tříd, kteří po absolvování základní školy vstupují na dosud nepoznanou půdu, na níž je čeká řada důležitých rozhodnutí.

Následně uvádíme příklady, které dokumentují platnost výsledky uváděných v předchozí tabulce. Výběrově též uvádíme příklady k jednotlivým předmětům:

- zeměpis – na straně 11 uživatelé pracují s textem. V pravé části této stránky jsou uvedeny zeměpisně orientované otázky: Víte, kde a jak vzniká řeka Berounka? Umíte vysvětlit vztah mezi Vydrou a Otavou? Která menší řeka s nimi tvoří jakýsi „manželský trojúhelník“? Připravte si pro své spolužáky krátkou obrazovou prezentaci o sídle, jehož jméno vám připadá nejméně obvyklé,
- přírodopis – článek na straně 10. Klouby. Z gramatického hlediska jde o kapitolu slovo a sousloví, věcný význam slov. Námět na mezipředmětové vztahy – otázka na pravé straně: Znáte o kloubech další fakta?,
- dějepis – tento předmět je zmíněn například na straně 90 v rámci již výše zmíněného Hledání souvislostí. Otázky: Které postavy řecké mytologie znáte? Co si pamatujete o Alexandru Velikém a G. J. Caesarovi?,
- cizí jazyk – na straně 20 jsou žáci přímo vybízeni k práci s cizojazyčným slovníkem. Na tomto místě je zařazena tabulka a k ní formulován úkol: S využitím příslušných cizojazyčných slovníků a SSČ doplňte následující tabulku. Slova pozdrav, cesta, pudink, snídaně, oběd, mapa, lékař a odchod přeložte do angličtiny, němčiny, francouzštiny, ruštiny, polštiny,
- člověk a svět práce – přímé propojení nabízí text uvedený na straně 117. Zde lze identifikovat popis pracovního postupu – konkrétně přesazování květin. V rámci pracovních činností žáci mohou přesazování květin vyzkoušet,

- fyzika, chemie, matematika – v kapitole mluvený a psaný projev, řeč je použita ukázka z knihy Františka Nepila Dobré a ještě lepší jitro. Uživatelům učebnice je uložen úkol zamyslet se a uvést příklady fyzikálních, chemických a matematických znaků,

- informační a komunikační technologie – na straně 120 je umístěno cvičení 7. Co víte o tvorbě Jana Saudka? Uživatelům je uloženo hledat na informace obecně neznámé informace,

- výtvarná výchova – na straně 119 v oddílu Sloh a komunikace jsou vyobrazena některá výtvarná díla světově proslulých malířů. Uživatelé jsou vyzváni, aby pomocí informačních zdrojů přiřadili k dílům příslušného autora. Předpokládá se, že tvůrčím způsobem využijí své znalosti z výtvarné výchovy,

- tělesná výchova – na straně 78 jsou uživatelé tázáni, zda vědí, jak se hraje ragby.

2.2.1.3. Vybavení učebnice jako didaktického prostředku

Abychom mohli posoudit didaktickou vybavenost učebnice, bude na základě doporučení Jana Průchy sledováno její propojení s pracovním sešitem.

2.2.1.4. Aparát prezentace učiva

A/ Verbální komponenty

Výkladový text prostý	ANO
Výkladový text zřehledněný (tabulky, schémata)	ANO
Shrnutí učiva k tématům	ANO
Doplňující texty, citace	ANO
Poznámky, vysvětlivky	ANO
Podtexty k vyobrazením	ANO
Slovníčky pojmů, cizích slov	ANO

B/ Obrazové komponenty

Umělecké ilustrace	ANO
Naukové ilustrace	ANO
Fotografie	ANO
Mapy, plánky, diagramy	ANO
Barevná obrzová prezentace	ANO

2.2.1.5. Aparát řídicí učení

C/ Verbální komponenty

Předmluva, úvod	ANO
Návod k práci s učebnicí	ANO
Stimulace detailní	ANO
Otázky a úkoly za lekcí	ANO
Odkazy na jiné zdroje informací	ANO

D/ Obrazové komponenty

Grafické symboly (piktogramy)	ANO
Barva pro odlišnou část textu	ANO
Odlišné písmo (tučné, kurzíva)	ANO
Schémata, tabulky	ANO

2.2.1.6. Aparát orientační

Obsah učebnice	ANO
Členění	ANO
Marginálie	ANO
Rejstřík věcný, jmenný	ANO

2.2.2. Učebnice Český jazyk pro 9. ročník

Základní bibliografické údaje:

Název učebnice: Český jazyk pro 9. ročník

Autorský kolektiv: doc. PhDr. Eva Hošnová, CSc., Doc. PhDr. Ivana Bozděchová, CSc., prof. PhDr. Petr Mareš, CSc., PhDr. Ivana Svobodová

Lektorováno Mgr. Miroslavou Hájkovou a Mgr. Milošem Mlčochem, Ph.D.

Nakladatel, místo vydání, rok vydání, pořadí vydání, počet stran, ISBN: SPN – pedagogické nakladatelství, a. s., Praha, 2010, 1., 186, 978-80-7235-481-8

Učebnice je plně v souladu s požadavky Rámcového vzdělávacího programu pro vzdělávací oblast Jazyk a jazyková komunikace. Autoři textu si kladou za cíl upevnění základů gramatických pravidel, prohloubení pravopisných znalostí a nauky o slově a stylu. K dominantním úkolům také patří praktické užití jazykových prostředků v psaných i mluvených projevech, resp. rozvoj těch

dovedností uživatelů, které jim umožní srozumitelně se vyjadřovat, a to přiměřeně okolnostem, za kterých komunikace probíhá. Učebnice má přispět i k přípravě uživatelů na řešení praktických komunikačních situací v běžném každodenním životě. Z tohoto důvodu jsou v ní zařazeny práce s přípravou následujících útvarů: žádost, inzerát, výklad, orientace při vyhledávání důležitých informací.

Učebnice je složena ze dvou částí – jazykové (Jazyk 7-142) a slohové (Sloh a komunikace 143-175).

I tato učebnice je uvedena přehledným obsahem umístěným na straně 3. Dílčí kapitoly jsou odlišeny barevně. Toto rozdělení je dále zachováno v podobě barevného řádku na horní liště jednotlivých stránek publikace, díky čemuž se v ní uživatel jednoduše a rychle orientuje. Učební texty jsou doplněny návodnými otázkami a úkoly, dále obrazovými komponenty a symboly (piktogramy), jež plní řadu funkcí. Příklad: piktogram sovy upozorňuje na úkoly určené pro bystré hlavy, které nejsou zaměřeny na klasifikaci, nýbrž poukazují na zajímavosti či alternativy vedoucí uživatele k samostatnému uvažování o probíraných jevech.

V porovnání s vybavením učebnice z nakladatelství Fraus nabízí navíc tato publikace na konci každé tematické kapitoly soubory úkolů, prostřednictvím kterých si může uživatel ověřit své znalosti o právě probíraném učivu. K dispozici má bodového hodnocení, jež mu umožňuje kvantifikaci vlastní úspěšnosti, resp. může si vytvořit obraz o míře zvládnutí dané oblasti učiva.

Organickou součástí učebnice je zařazený obrazový materiál. V dominujícím počtu případů však neslouží k vytváření mezipředmětových vztahů. Obrázek převážně převádí do vizuální podoby motivy, které se objevují v učebních textech. Jako ilustrace výše konstatovaného nechť poslouží obrázek panoramatu Himaláji (str. 80), který kontextuálně komunikuje pouze s uváděnou větou Horolezci se museli přizpůsobit tvrdým himalájským podmínkám. Článek se však tomuto tématu detailněji nevěnuje.

Sledovaný učební text není – jak tomu bylo v případě prvního analyzovaného textu – opatřen rejstříkem. Ten je suplován umístěním vysvětlivek pod čarou přímo na stránce, na níž se příslušný problém vyskytuje.

2.2.2.1. Vnitropředmětové vztahy

I v případě tohoto učební textu bylo postupováno podle závěrů práce Metelkové (2013).

Tabulka č. 3 Četnost uplatnění vnitropředmětových vztahů v úkolech

JV-KSV	9
--------	---

JV-LV	5
JV-KSV-LV	0
LV-KSV	0

Z této tabulky je patrné, že stejně jako tomu bylo v učebnici předcházející, i zde je nejfrekventovaněji propojena jazyková a komunikační slohová výchova. Uživatelé učebního textu dostali po přečtení úryvku Dům u kamenného zvonu úkol vytvořit krátký referát, v němž napíše stručnou charakteristiku gotického, barokního a renesančního stavitelství (str. 24). Indiferentní úkol, který v sobě nese rysy komunikační slohové výchovy, je uveřejněn na téže straně. Zde se žáci po přečtení krátkého úryvku mají sami zamyslet, jaké myšlenky se jim v této souvislosti honí hlavou (úvaha).

Na stranách 109 a 110 jsem uživatelé vyzváni k dokončení příběhu (vypravování).

Další příklad lze uvést i ve slohové části učebnice, kdy naopak při slohovém útvaru Formální a neformální projev uživatelé vyhledávají věty podmínkové či trpný rod sloves (str. 151).

K propojení jazykové a literární výchovy zde dochází pouze v pěti případech. Z nich lze uvést ty, které jsou umístěny na stranách 66 a 67. V krátké ukázce Z romaneta Svatý Xaverius mají uživatelé jednak správně charakterizovat literární žánr romaneta, resp. diskutovat o osobnosti a díle spisovatele Jakuba Arbesa. Identický typ úkolu lze zaregistrovat na straně 94. Po přečtení úryvku Úhoři z knihy Oty Pavla Zlatí úhoři jsou uživatelé vyzváni k dohledání co nejvíce biografických informací.

K integraci literární a komunikační slohové výchovy, resp. ke konektivě jazykové, komunikační slohové a literární výchovy v podstatě v celém učebním textu nedochází.

2.2.2.2. Mezioborové vztahy

Tabulka č. 4 Četnost uplatnění integrace vzdělávacích oborů

Vzdělávací obor	Úkoly/námětů/přímé propojení-informace
Zeměpis	5
Dějepis	8
Přírodopis	3

Výchova k občanství, ke zdraví	6
Cizí jazyk	1
Člověk a svět práce	7
Fyzika	1
Chemie	1
Informační a komunikační technologie	4
Matematika	0
Výtvarná výchova	1
Tělesná výchova	1

Z této tabulky lze vyčíst, že v porovnání s předchozí učebnicí se přítomný učební text tolik nevěnuje jednotlivým výchovám. Bylo identifikováno mnohem méně podnětů a témat ze současné problematiky.

Výsledky výše uvedené analýzy je možné podpořit uvedením některých konkrétních cvičení zaměřených na mezipředmětové vztahy.

- zeměpis – cvičení zaměřené na doplnění čárek, následné odůvodnění. Úkol zaměřený na zeměpisné znalosti: Napište krátkou informaci o některém africkém státu; úkol zaměřený na gramatické dovednosti: Užijte přitom několikanásobné větné členy a členy přístavkového vztahu (str. 92),

- dějepis (společně s výtvarnou výchovou) – cvičení nazvané Příběh domu ze středověku, které je zaměřené na stavbu slova. Úkol zaměřený na dějepisné znalosti: Připravte si krátké ústní referáty, ve kterých budete charakterizovat hlavní znaky gotického, barokního a renesančního stavitelství. Znáte některé stavby ve svém okolí, které byly postaveny ve stylu gotiky, baroka nebo renesance? (str. 23-24),

- přírodopis – zde nebyly identifikovány přímé úkoly přímo zaměřené na rozvíjení přírodovědných znalostí – učební text však obsahuje řadu článků s přírodopisnou tematikou, např. – články Kaktus, Stěhovaví ptáci (str. 70-71). Autoři se zde zaměřují na úkoly typu doplňte vynechaná písmena. Texty lze do mezipředmětových vztahů zařadit z toho důvodu, že sekundárně upevňují v jiném

kontextu získané znalosti. Potencionálně vytvářejí situace, kdy uživatelé mohou o těchto tématech s vyučujícími podrobněji hovořit. V těchto případech záleží na učiteli, jak daný úkol pojme a jak dalece ho rozvede.

- výchovy – článek z Listiny základních práv a svobod. Slohově orientované úkoly: Najděte v úryvku knižní jazykové prostředky, zkuste je nahradit prostředky synonymy, porovnejte obě znění atd. Úkol označený E odkazuje na propojení s Výchovou k občanství: Najděte další texty podobného typu (Ústava České republiky, zákony apod.) a porovnejte je s otištěným úryvkem (str. 152-153). Dále lze uvést článek Většinou si ubližují děti, které se znají. Slohově orientované úkoly: Převeďte uvedený text do podoby rozhovoru s odborníkem. Doplňte k jeho jednotlivým částem vhodné otázky a upravte text do podoby odpovědí. atd. Úkol označený jako B: Zamyslete se nad problémem šikany a kyberšikany ve škole. Proč k šikaně dochází a jak se jí bránit? Připravte si krátké příspěvky a diskutujte o problému ve třídě. Dále zaregistrovat propojení s Informační a komunikační technologií, a to v otázce označené C: Najděte v tisku nebo na internetu článek o tématu, které vás zajímá, upravte jej do podoby rozhovoru (str. 172),

- cizí jazyk – cvičení zaměřené na gramatickou výchovu: Najděte termíny a popište je podle původu a podoby. Úkol označený jako B a zaměřený na znalosti z anglického jazyka: Uvádějte příklady anglicismů, které pronikají do našeho jazyka. Úkol označený jako C a zaměřený na gramatické znalosti: Přečtěte si některý článek v denním tisku a vyhledejte v něm slova cizího původu (str. 36),

- člověk a svět práce – v učebnici nebyl identifikován úkol, který by uživatele přímo vyzýval k další práci, ale některá témata byla alespoň dílčím způsobem zmíněna. Jako příklad může posloužit článek nazvaný Gulášová polévka – vaření. V tomto textu mají uživatelé v rámci procvičování gramatických schopností nahradit vyznačené vedlejší věty větným členem (str. 112),

- fyzika – přímý odkaz na mezipředmětové propojení s fyzikou byl identifikován pouze v článku Planety sluneční soustavy. Uživatelé jsou vyzváni k určení počtu vět v souvětí a k doplnění čárek. V úkolu označeném jako B mají zjistit, čím je zajímavý vesmírný objekt Pluto. Dále si mohou vypracovat a připravit na toto téma krátký referát (str. 103),

- chemie – ani v tomto případě nebylo identifikováno větší množství případů. Článek Výskyt metanu v atmosféře je součástí problematiky zaměřené na používání odborných názvů, proto jsou i kladené otázky směřovány více na samotný předmět chemie. Otázka označená jako A: Rozumíte vyznačeným slovům a víceslovným pojmenováním v úryvku? Jak jim říkáme? Z jakých speciálních oborů pocházejí? Otázka označená jako C: Všimněte si dvojího zápisu: metan – NH₃, oxid uhličitý – CO₂, ozon – O₃. Jak říkáme neslovnímu vyjádření NH₃, CO₂, O₃? (str. 35),

- informační a komunikační technologie – zde v ukázce z díla spisovatele Bohumila Hrabala nazvané Tajuplný poklad jazyků jsou uživatelé mimo jiné vyzváni k vysvětlení slov pábitelé či

krasosmutně. Pokud termínům nerozumějí, mají je dohledat pomocí práci s počítačem a internetovým vyhledáváním (str. 21),

- výtvarná výchova – námětů směřujících k propojení s předmětem výtvarná výchova nebylo příliš identifikováno. V souvislosti s vyobrazením výtvarných díla Vincenta van Gogha Slunečnice a Noční kavárna lze hovořit o potencionální možnosti rozvést nad kvalitou a stylem vyobrazení příslušnou diskusi. Naplnění potencionálu opět zůstává na učiteli (str. 45),

- tělesná výchova – přímé spojení s předmětem tělesná výchova nebylo zaregistrováno. Opět lze hovořit o potencionálních alternativách debaty. Učební text obsahuje článek shrnující deset pravidel chování na sjezdovce. Uživatelé jsou nejen seznámeni s pravidly pro případ absolvování lyžařského kurzu, nýbrž úkol označený jako D je vybízí k diskusi: Jsou podle vašeho názoru taková pravidla chování při sportovních aktivitách potřebná? Jak dosáhnout toho, aby se lidé při sportování chovali rozumně a ohleduplně? (str. 150,151).

2.2.2.3. Vybavení učebnice jako didaktického prostředku

Abychom mohli posoudit didaktickou vybavenost učebnice, bude na základě doporučení Jana Průchy sledováno její propojení s pracovním sešitem.

2.2.2.4. Aparát prezentace učiva

A/ Verbální komponenty

Výkladový text prostý	ANO
Výkladový text zpřehledněný (tabulky, schémata)	ANO
Shrnutí učiva k tématům	ANO
Doplňující texty, citace	ANO
Poznámky, vysvětlivky	ANO
Podtexty k vyobrazením	ANO
Slovníčky pojmů, cizích slov	ANO

B/ Obrazové komponenty

Umělecké ilustrace	ANO
Naukové ilustrace	ANO
Fotografie	ANO
Mapy, plánky, diagramy	ANO
Barevná obrazová prezentace	ANO

2.2.2.5. Aparát řídicí učení

C/ Verbální komponenty

Předmluva, úvod	ANO
Návod k práci s učebnicí	ANO
Stimulace detailní	ANO
Otázky a úkoly za lekcí	ANO
Odkazy na jiné zdroje informací	ANO

D/ Obrazové komponenty

Grafické symboly (piktogramy)	ANO
Barva pro odlišnou část textu	ANO
Odlišné písmo (tučné, kurzíva)	ANO
Schémata, tabulky	ANO

2.2.2.6. Aparát orientační

Obsah učebnice	ANO
Členění	ANO
Marginálie	ANO
Rejstřík věcný, jmenný	NE

Z výše uvedených tabulek vyplývá, že obě učebnice splňují didaktickou vybavenost. Pokud se týká mezipředmětových vztahů, učebnice z Nakladatelství Fraus, s.r.o. jich celkově obsahuje více. Po sečtení úkolů sledovaných po stránce naplnění mezipředmětových vztahů, lze uvést, že těchto vazeb bylo vysledováno celkem 77, zatímco v učebním textu SPN-Pedagogického nakladatelství, a.s. jich bylo identifikováno pouze 38, což ve vzájemném porovnání činí pouhých 50%. Lze konstatovat, že učebnice ze SPN-pedagogického nakladatelství, a.s. je intenzivněji zaměřena na úkoly procvičující osvojované gramatické a slohové vědomosti a schopnosti.

Autorský kolektiv učebního textu z Nakladatelství Fraus, s.r.o. programově budoval propojení mezi jednotlivými výchovami, tedy výchovy k občanství a výchovy ke zdraví. Náměty a témata se dotýkají velmi důležitých současných sociologických problémů (drogy, alkohol, anorexie), resp. připravují žáky na důležité životní křižovatky, na kterých se musejí umět rozhodovat (volba nového povolání, celková orientace ve světě dospívajících a dospělých občanů). V porovnání s touto pragmatickou tendencí jsou v učebnici z SPN-Pedagogického nakladatelství, a.s. mezioborové vztahy rozloženy více plošně mezi jednotlivé předměty. Viděno kvantifikačními

zřeteli v případě dějepisu bylo identifikováno 8 případů, u obou výchov 6 případů, u předmětu Člověk a svět práce 7 případů.

Obě sledované učebnice mohou být vnímány coby pozitivní příklady úzce odborně zaměřených učebních textů s informačními přesahy mimo oblast jejich specifického zájmu. Záleží na tom, jak s těmito texty zachází učitelská veřejnost, nakolik dovede být konkrétní pedagog v konkrétní třídě při řešení konkrétního úkolu kreativní.

Pokud jde o sumarizaci vnitropředmětové vztahů, je možné prohlásit, že výsledky jsou téměř identické. V obou sledovaných učebnicích převažuje komplementární propojení jazykové a komunikační slohové výchovy, resp. propojení jazykové a literární výchovy. Propojení literární a komunikační slohové výchovy či všech tří složek se téměř nevyskytuje. Celkový počet těchto vnitropředmětových vztahů je v porovnání s mezioborovými vztahy v obou učebnicích zcela nepatrný.

ZÁVĚR

Bakalářská práce Analýza učebnic českého jazyka na 2. stupni základní školy se zaměřením na vybrané komponenty byla orientována na dvě konkrétní učebnice českého jazyka. První z nich Český jazyk pro 9. ročník základní školy a odpovídající ročník víceletého gymnázia z Nakladatelství Fraus, s.r.o., druhá z produkce SPN-Státního pedagogického nakladatelství a.s.- Učebnice Český jazyk pro 9. ročník. Tyto učebnice byly vybrány záměrně, neboť texty jsou určeny pro přibližně stejnou věkovou skupinu, na niž jsou zaměřeny výzkumy PISA (Programme for International Student Assessment), o nichž bylo pojednáno v bakalářské práci.

V teoretické části bylo kladeno za cíl definování základního pojmu učebnice, byly sledovány její historické proměny v daných historických epochách. Stranou zájmu nezůstala ani funkčnost učebních textů, posouzení didaktických dispozic a pozorování podílu společenských proměn po roce 1989 po obsahové a metodologické stránce. Bylo také konstatováno, že v posledních třiceti letech nebyl prováděn celostátní výzkum učebnic na území České republiky, což se neblaze projevilo na kvalitě části pedagogické literatury, respektive uživatelům ze strany pedagogické veřejnosti nebyla podána pomocná ruka při výběru nejvhodnějších učebnic.

V praktické části byly sledovány dvě výše jmenované učebnice. Lze konstatovat, že obě učebnice naplnily očekávání formulovaná v Rámcovém vzdělávacím programu pro základní vzdělávání Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy. Lze konstatovat, že učebnice z nakladatelství SPN-Pedagogického nakladatelství, a.s. je konstruována na základě tradičního výkladu a jeho osvojení cestou praktických cvičení, jež jsou zaměřena na míru zvládnutí probírané látky a její uplatnění v dílčích fragmentových textech. V porovnání s tím druhá učebnice kromě fixování teoretických poznatků o daném gramatickém či slohovém jevu a jejich bezprostředním uplatnění v dílčích úkolech klade také důraz na uplatnění mezioborových vztahů, což lze považovat za distinktivní rys vůči prvnímu sledovanému textu. Uživatelé učebnic „vystupují“ ze specifického rámce sdílené problematiky, a navazují konotativní vztahy k dalším sférám lidského poznání. Z hlediska metodického je autorkou Bakalářské práce kvalitativně výše oceňována učebnice z nabídky Nakladatelství Fraus, která i přes rizika ztráty úzkoprofilového zaměření na sledování gramatických či slohových jevů buduje vazby mezi dalšími předměty, se kterými se žáci příslušného ročníku aktuálně setkávají. Podporuje tak jejich schopnost kontextuálního myšlení a uvědomění si, že jevy z odlišných sfér poznání vzájemně korespondují.

V oblasti naplňování didaktických záměrů lze konstatovat, že obě učebnice splňují očekávání, bez kterých by nebyly schopny být plnohodnotnými vzdělávacími texty. Textová část obou učebnic odpovídá schopnostem, dovednostem a znalostem žáků příslušného ročníku a zvolené didaktické metody podporují jejich další kvalitativní růst. Oba texty jsou vystavěny na principu

postupného odkrývání, osvojování a praktického procvičení nových jevů. Tato tendence je silně podpořena i vizuální stránkou učebnic, v nichž dominují obrázkové přílohy a fotografie, které se víceméně motivicky vztahují k probíranému učivu. V tomto směru jsou důslednější autoři učebnice z Nakladatelství Fraus, s.r.o., kdežto v knize z produkce nakladatelství SPN-Pedagogické nakladatelství, a.s. bylo sledováno rozvolnění motivického sepletí textu a vizuálu.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

1. ODBORNÉ PUBLIKACE

MEYERS. *Meyers kleines Lexikon Pädagogik*. 1. Aufl. Mannheim: Meyers Lexikonverlag, 1988. ISBN 3-411-02665-0

MAŇÁK, J. *Nárys didaktiky*. Brno. MU, 2003. ISBN 80-210-3123-9.

POLÁK, M. *Učitel českého jazyka a současná základní škola*. 1. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého PdF, 2002, 186 s. ISBN 80-244-0585-7.

PRŮCHA, J. *Moderní pedagogika*. Praha: Portál, 2002, 481 s. ISBN 80-717-8631-4.

PRŮCHA, J. *Učebnice: teorie a analýzy edukačního média*. Brno: Paido, 2007, 141 s. ISBN 80-85931-49-4.

PRŮCHA, J., WALTEROVÁ, E, MAREŠ, J. *Pedagogický slovník*. Praha : Portál, 2003. ISBN 80-7178-772-8.

WAHLA, A. *Strukturní složky učebnic geografie*. 1. vyd. Praha: SPN, 1983, 173 s.

ZUJEV, D. D. *Ako tvořit učebnice*. 1. vyd. Bratislava: SPN, 1986. 296 s.

2. INTERNETOVÉ ADRESY

Česká školní inspekce ČR - Home. *Česká školní inspekce ČR - Home* [online]. Copyright © 2017 Česká školní inspekce [cit. 15.04.2019]. Dostupné z: <https://www.csicr.cz/>

Nakladatelství Fraus. *Nakladatelství Fraus* [online]. Copyright © 2019 [cit. 15.04.2019]. Dostupné z: <https://www.fraus.cz/>

SPN.cz | Pedagogické nakladatelství. *SPN.cz | Pedagogické nakladatelství* [online]. Copyright © SPN [cit. 15.04.2019]. Dostupné z: <http://spn.cz/>

Vzdělávací program Základní škola 1-9, Národní ústav pro vzdělávání. *Národní ústav pro vzdělávání* [online]. Copyright © [cit. 15.04.2019]. Dostupné z: <http://www.nuv.cz/file/194>

PROJEKTY.OSU.CZ/PROJECTS.OSU.EU [online]. Copyright © [cit. 15.04.2019]. Dostupné z: http://projekty.osu.cz/svp/opory/PdF_Metelkova_Cestinavidakt.pdf

